

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Svar till Karl Bergman

Gustafsson, Martin

Published in:
Filosofisk Tidskrift

Published: 01/01/2023

Document License
CC BY-ND

[Link to publication](#)

Please cite the original version:
Gustafsson, M. (2023). Svar till Karl Bergman. *Filosofisk Tidskrift*, 44(1), 29-35.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

REPLIK

SVAR TILL KARL BERGMAN

Martin Gustafsson

I ett föregående nummer av *Filosofisk tidskrift* (nr 3, 2022) svarade jag på Lars-Göran Johanssons replik (FT nr 2, 2022) på min artikel ”Objekttänkande, reduktionism och filosofins uppgift” (FT nr 2, 2021). Jag blev först senare varse att även Karl Bergman inkommit med en replik (FT nr 3, 2021), som jag gärna vill svara på. Många av Bergmans invändningar är högst naturliga och ger mig ett tillfälle att klargöra några av de poänger jag skisserade i min ursprungliga artikel. Mer än skisser fanns det inte plats för där: artikeln var skriven för ett minnesnummer tillägnat Sören Stenlund, med begränsat utrymme. Förvisso kan jag inte reda ut alla frågetecken nu heller, och inte bara därför att jag inte har plats för det. Frågorna är enormt svåra och komplicerade, och jag vill absolut inte ge sken av att sitta inne med några fullständiga och slutgiltiga svar. Men några försök till förtydliganden kan kanske ändå vara fruktbara.

Jag ville inte, som Bergman påstår, underförstått hävda att ”endast saker (substanser, individuella ting) låter sig reduceras” (s. 40). Min poäng liknade mer den han överväger att tillskriva mig i fotnot 1 på samma sida: ”Reduktioner kan bara ske inom ontologiska kategorier (dvs. bara om *reductans* och *reductandum* tillhör samma kategori)”. Men jag tror det finns ett intressantare sätt att förstå denna poäng än vad Bergmans trivialisering ger vid handen (”syftet med reduktion är att finna identiteter, och ingenting kan förstås tillhöra en annan kategori än sig självt” (s. 40)). En sak jag hävdade var att filosofiska reduktionsförsök ter sig särskilt spännande och specifikt *filosofiska* just därför att de aspirerar på att överskrida kategoridistinktioner – till skillnad från när vi identifierar moln med ansamlingar av vattendroppar, till exempel. En aspekt av objekttänkandet är att det laborerar med en övergripande superkategori, ”objekt”, vilket kan leda till att objekttänkaren lyckas intala sig att reduktioner borde vara möjliga trots att de överskrider andra, men föregivet underordnade, kategorigränser (detta gäller dock inte alla objekttänkare; som jag noterade kan de också välja en icke-reduktionistisk ståndpunkt, en eliminativistisk

ansats, eller en explikativ inställning à la Carnap och Quine).

Jag menade heller inte att alla reduktionsförsök kan dömas ut innan man faktiskt undersökt i detalj hur de är avsedda att gå till. "Objekttänkande" är inte menat som en generell diagnos som kan bespara oss sådant detaljarbete. Det kan vara mycket svårt att klargöra om, och i så fall varför, ett givet reduktionsförsök är förfelat. Bergman har rätt i att några av de svepande formuleringar jag använde i min artikel kan ge ett motsatt intryck. Men min poäng var snarare att säga något om vilken *typ* av undersökning som är relevant här – en typ av undersökning som objekttänkaren tenderar att missförstå eller ta alltför lätt på.

Låt mig försöka tydliggöra vad jag menar genom att granska Bergmans beskrivning av hur en reduktionistisk undersökningsmetod är beskaffad:

Vi börjar med en "fenomenologisk" (dvs. icke-teoretisk) förståelse av *reductandum*, och sedan försöker vi hitta något i den presumtivt reducerande teorin som kan tjäna som ställföreträdare för det, spela samma roll som det i våra teorier. Tillvägagångssättet är inte helt olikt den Quineska explikation som Gustafsson också kritiserar – man försöker att finna ett "substitut" för *reductandum* som kan göra samma "teoretiska arbete" som det – med den viktiga skillnaden att reduktionisten, till skillnad från explikeraren, anser att upptäckten av ett lämpligt substitut utgör evidens för dess identitet med *reductandum*. (s. 39)

Jag håller med: det är så många reduktionister tänker. Men här finns problem. För det första är det ganska oklart varför den evidens som reduktionisten åberopar skulle utgöra evidens för identifiering snarare än eliminering (som eliminativisten hävdar), eller om det alls går att klart skilja mellan eliminering och identifiering här (som Quine påpekar). Detta är dock en intern diskussion objekttänkare emellan. Ett viktigare problem är att den metod Bergman beskriver kräver att det råder en initial enighet om vad som utgör det relevanta "teoretiska arbete" som *reductandum* utför och som vår reduktion ska göra rättvisa åt (en oklarhet i Bergmans beskrivning är att han å ena sidan tar för givet att *reductandum* utför ett sådant teoretiskt arbete, men å andra sidan säger att den förståelse vi ska utgå från är "icke-teoretisk"; jag förutsätter att han tänker sig att den initiala förståelsen är åtminstone såpass teoretisk att den identifierar huvuddragen i vårt

etablerade sätt att tala om t.ex. smärta). Men i filosofiskt brännbara fall tycks det svårt för reduktionisten att sälla ”relevant” från ”irrelevant” arbete utan att redan ta för givet att en reduktion är möjlig. Ta frågan om huruvida smärta kan reduceras till hjärntillstånd, som Bergman diskuterar. Han nämner olika aspekter av hur vi förstår och talar om smärta, men en sak han förbigår med tystnad är asymmetrin mellan första och tredje person. Den förstapersons-auktoritet som karakteriserar vårt tal om smärta (som smärta) karakteriserar inte vårt tal om hjärntillstånd (som hjärntillstånd). Om någon säger ”Jag trodde att jag måste prima, men min hjärnkirurg informerade mig om att jag i själva verket känner en blixtrande huvudvärk”, så är innebörden av vad som sägs helt oklar. Det är ju *jag* som avgör huruvida jag känner blixtrande huvudvärk, inte min hjärnkirurg. Nå, tillhör nu denna asymmetri mellan första och tredje person det väsentliga ”teoretiska arbete” som utförs av vårt vanliga smärtbegrepp? Varför skulle den *inte* göra det – den är ju högst karakteristisk för vårt tal om smärta? Reduktionisten kan förstås hävda att en sådan asymmetri inte kan höra hemma i en adekvat beskrivning av världen, men varför skulle vi gå med på det om vi inte *redan* är övertygade om reduktionens möjlighet?

Här kan reduktionister komma med olika förslag på svar, och har förstås också gjort det. Att ge sig in i denna snårskog skulle leda för långt här (den läsare som är intresserad av en mer detaljerad diskussion av hur trassligt det kan bli hänvisas till Gustafsson 2011). Min mer övergripande poäng är snarare att reduktionisten tenderar att ta alldeles för lätt på det första steget i den metod Bergman beskriver, alltså klargörandet av vår initiala, ”fenomenologiska”, förståelse av *reductandum*. Detta klargörande är ju helt väsentligt, och vi kan inte välja att bortse från drag i vår initiala förståelse av *reductandum* bara för att de inte passar in i det reduktionistiska projekt vi önskar genomföra. Det vore att spanna kärran framför hästen: istället för att visa att en reduktion är möjlig, tvingar vi in *reductandum* i ett schema som redan på förhand lägger fast att icke reducerbara drag i vår initiala förståelse är oväsentliga. (En analog kritik kan riktas mot explikation à la Carnap – för ett lysande exempel, som är betydligt mer utförligt och övertygande än min skiss här, se Reck 2012).

Och ändå ser vi gång på gång hur reduktionister begår just denna synd. Varför? Jag tror det har att göra med deras objektänkande. De tror att vår ”fenomenologiska” förförståelse ska bedömas efter vilka ”entiteter” den postulerar, och vilken teoretisk betydelse dessa postulerade entiteter har i en

verklighetsbeskrivning som reduktionisten *redan* tror sig överblicka huvuddragen i. Detta får det att verka som om alternativet till reduktion (eller eliminering, eller explikation) blir att vi måste dras med en massa skumma saker som är såväl filosofiskt som vetenskapligt tvivelaktiga. Exempelvis tänker sig många att den som anser att första/tredjepersons-asymmetrin hos vår vanliga användning av smärtbegreppet är väsentlig därmed måste anta existensen av något i stil med privata *kvalia* – varpå reduktionisten genast pekar på hur problematiskt det är att anta existensen av sådana entiteter. Poängen med formtänkande är att kategori- eller form-distinktioner går *djupare* än så: sådana distinktioner handlar inte om att postulera märkliga entiteter med exotiska egenskaper (men av tvivelaktigt vetenskapligt förklaringsvärde), utan om distinktioner av logisk-begreppslik art. Men vad betyder då det?

I en diskussion av vad funktioner är, kritiserar Frege uppfattningen att begreppsord som ”planet” utgör en särskild sorts namn som, istället för att som ”Jupiter” eller ”Mars” beteckna ett bestämt föremål, betecknar ett ”obestämt” föremål – en planet, ”vilken som helst”, så att säga (Frege 1904). Denna uppfattning, säger Frege, gör skillnaden mellan begreppsuttryck och namn alltför liten. Den behandlar begreppsuttryck som om de trots allt vore ett slags namn, som betecknar en väldigt speciell sorts (svärbegripligt obestämda) ting. Den logisk-begreppsliga skillnaden raderas ut, för att istället förstås som en skillnad mellan betecknade föremål. Freges kritik av denna uppfattning är ett exempel på formtänkande, i motsättning till objektänkande.

Jag kom att tänka på Frege när jag läste Bergmans inledande anmärkning:

Det faller sig naturligt att försvara objektänkandet genom att påpeka att bruket av en överordnad kategori av ’objekt’ ter sig fullständigt oskyldigt, så länge orden ’objekt’ och ’entitet’ inte förstås som något annat än ett smidigt sätt att generalisera över medlemmarna av skilda ontologiska kategorier. (s. 37)

Det är viktigt att förstå att utifrån den sorts ”formtänkande” jag ville beskriva och försvara i min artikel, så är idén om en sådan kategoriöverskridande generalisering långt ifrån så oskyldig som Bergman antyder. Somliga tänkare – bland dem Frege – skulle hävda att en

begreppsligt adekvat notation tvärtom tydliggör att idén om sådana kategoriöverskridande generaliseringar är tom.

Låt oss se närmare på Freges system, med dess hierarki av föremål, första ordningens funktioner, andra ordningens funktioner, osv. Distinktionerna mellan dessa nivåer är form- eller kategoridistinktioner, i den mening jag avser. Det är helt väsentligt för Frege att en logiskt adekvat notation – en ”begreppsskrift” – inte ger sken av att det skulle gå att samtidigt kvantifiera över medlemmar från olika nivåer i hierarkin. Skillnaden markeras genom att man i begreppsskriften måste använda olika slag av variabler beroende på vad man vill generalisera över – variablerna är nivåspecifika. Att något är t.ex. ett föremål snarare än en funktion, visar sig primärt i *hur* vi talar om det i en logiskt adekvat notation, och inte i att ett påstående av formen ”a är ett föremål” är sant. Med Wittgensteins terminologi i *Tractatus*: en ”formell egenskap” är inte något som prediceras om det som ”har” egenskapen, utan något som kommer till uttryck i bruket av variabler i ett logiskt-syntaktiskt välformat språk.

Hur denna poäng exakt ska förstås är ett svårt men centralt problem, inte bara för Frege utan även för Russell och Wittgenstein. Russell brottas med frågan i samband med utvecklingen av typteorin, som också betingas av att Freges hierarki tycks alltför grovkornig för att motsägelsefritt kunna hantera det logicistiska projektet (som förvisso är ett reduktionistiskt projekt(!) – mer om detta snart). Hos Wittgenstein i *Tractatus* är tematiken av avgörande betydelse, och direkt knuten till säga/visa-distinktionen: vad som måste ”visa” sig är inte något mystiskt bortom språket, utan något som framträder i språkets *bruk*.

Jag sade att Freges hierarki är grovkornig, och det är centralt. I kategorin ”föremål” buntar Frege till exempel ihop talet 7, Julius Caesar, mitt vita skrivbord, Det Sanna, och mycket, mycket mer. Denna grovkornighet ger gott utrymme för reduktionistiska projekt, inklusive den logicism som låg Frege så varmt om hjärtat (talens reduktion till begreppsextensioner är en reduktion inom föremålskategorin). Frege är alltså ett gott exempel på en poäng som Bergman gör, och som han har rätt i att jag inte var tillräckligt tydlig med: det blotta faktum att en tänkare i viss utsträckning ägnar sig åt formtänkande utesluter inte att han eller hon också är engagerad i reduktionistiska projekt. Faktum är ju att Freges logik haft ett så enormt inflytande att de flesta reduktionistiska projekt inom dagens analytiska filosofi äger rum inom detta slags grovkorniga logiska ramverk (naturligtvis

med vissa variationer).

Men Wittgenstein tog istället fasta på vad jag har kallat den formtänkande sidan av Freges filosofi, och vände den så att säga emot honom själv (jfr Diamond 2010). Det vill säga: Wittgenstein kom att i allt högre utsträckning bryta upp den fregeanska begreppsskriftens grovkorniga struktur, genom att uppmärksamma den rikedom av begreppsliga distinktioner som inte ryms däri, men som präglar det språk vi faktiskt använder. Asymmetrin mellan första och tredje person i vår användning av uttryck som ”smärta” är ett sådant drag. Samma sak gäller den asymmetri mellan första och tredje person som präglar användningen av uttryck som ”tro”; därav Wittgensteins anmärkning att Moores paradox visar på begränsningen i den gängse logiken. Detta perspektiv på Wittgensteins så kallade senare filosofi, liksom på Anscombes, Austins och Ryles tänkande, är bra mycket intressantare än det som karakteriserar dem som ”vardagsspråksfilosofer” med ett specialintresse för verbala kuriositeter. Ett annat och mer samtida exempel på en sådan kritik av den i vid mening fregeanska logikens grovkornighet är Michael Thompsons försök att visa att begrepp som ”liv”, ”handling”, ”avsikt” och ”social praktik” är formella till sin natur, och förbundna med progressiva och generiska omdömesformer som tycks motstå varje försök att hanteras inom ett fregeanskt ramverk (Thompson 2008). Även om man inte håller med om allt i Thompsons analys, är den lärorik just eftersom han är så explicit när det gäller undersökningens syfte och metod.

Bergman försäkrar oss att han själv inte är objektänkare. Det är bara att gratulera. Själv är jag tyvärr en jäkel på objektänkari. Ständigt upptäcker jag hur jag går fel i filosofin, just genom den sorts objektifierande tendens som Stenlund motsatte sig. Som jag uppfattar saken är objektänkande inte så mycket en teoretisk uppfattning som ett tankesätt, en frestelse, som kan vara ytterligt vanskelig att undvika. Kanske består värdet av de skissartade försök till klargöranden jag just givit främst i att ge en aning om hur svårt detta ämne är att hantera.

Litteratur

- Bergman, Karl. 2021. ”Form och reduktion. Replik till Martin Gustafsson”.
Filosofisk tidskrift 42, nr 3, s. 37-43.
- Diamond, Cora. 2011. ”Inheriting from Frege: The Work of Reception, as

- Wittgenstein Did It". I Michael Potter och Thomas Ricketts (red.), *The Cambridge Companion to Frege*, s. 550-601. Cambridge: Cambridge University Press.
- Frege, Gottlob. 1904. "Was ist eine Funktion?". I Stefan Meyer (red.), *Festschrift Ludwig Boltzmann*, s. 656-666. Leipzig: J. A. Barth.
- Gustafsson, Martin. 2011. "Eliminativism, Reference and Vocabulary Replacement: Sellarsian Roots of Rortian Pragmatism". I Jonathan Knowles and Henrik Rydenfelt (red.), *Pragmatism, Science and Naturalism*, s. 31-61. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- Gustafsson, Martin. 2021. "Objektänkande, reduktionism och filosofins uppgift". *Filosofisk tidskrift* 42, nr 2, s. 27-36.
- Johansson, Lars-Göran. 2022. "Quine som objektänkare. Några kommentarer till Martin Gustafssons 'Objektänkande, reduktionism, och filosofins uppgift'". *Filosofisk tidskrift* 43, nr 2, s. 46-53.
- Reck, Erich. 2012. "Carnapian Explication: A Case Study and Critique". I Pierre Wagner (red.), *Carnap's Ideal of Explication and Naturalism*, s. 96-116. London: Palgrave Macmillan.
- Thompson, Michael. 2008. *Life and Action*. Cambridge, MA: Harvard University Press.